

ન જામૃતિ લેખમાળા-મણકો પાંચમો

હવે કરવું શું ?

૬

: લેખક :
અનિલકુમાર

આ લેખમાં

૧ ચર્ચાનો પ્રશ્ન અતિ મહત્વનો છે.
કરજીના જુદા જુદા માર્ગો.
૨ જે કેટલાક વિચારણીય પ્રશ્નો.
૩ વર્ષની સંવત્સરીનું શું ?
જીના ટ્રસ્ટીઓનું નિવેદન શું ખતાવે છે ?
૪ ધક આત્માઓએ શું કરવું ?

વગેરે

ઉપયોગી વિષયોની ચર્ચા કરવામાં આવી છે,
ચિત્તે વાંચો-વિચારો અને તેમાંથી સત્યનો જે
પાંપડો તેને દહતાથી વળગી રહો, એ જ કલ્યાણનો

પ્રકાશક :
કલિલાલ માણિકલાલ શાહ
પાડપોળ, અમદાવાદ.

પ્રથમ આવૃત્તિ
વિ. સં. ૨૦૧૩
મૂલ્ય
૫૬૧-૫૬૧

મુદ્રક :
શાહ નાનાલાલ સોમાલાલ
સર્વોદય મુદ્રણાલય, મુ. સાદરા
સ્ટે. ડમોડા (ઝે. પી. રેલ્વે)

હવે કરવું શું?

જૈન સમાજ જાગૃત થાય, પોતાની સ્થિતિનું સૂક્ષ્મ અવલોકન કરે અને તેમાં જે અંશે અપ્રશસ્ત કે અનિચ્છનીય જણાય તેને દૂર કરવા કટિબદ્ધ થાય, એ હેતુથી શરૂ કરેલી આ લેખમાળામાં ‘જગ રે જૈન સમાજ!’ ‘આપણી દુર્દશા’ ‘તિથિ સંબંધી જાણવા જેવું’ અને ‘તિથિ અંગે તરખડાટ કેમ કેમ થયો?’ એ ચાર લેખો પ્રગટ થઈ ચૂક્યા છે, તેમજ ‘હવે કરવું શું?’ એ નામનો આ પાંચમો લેખ પ્રગટ થાય છે, એટલે અમારી યોજના પૂર્ણ થયાનો આનંદ અનુભવીએ છીએ.

તિથિચર્યાનો પ્રશ્ન અતિમહત્વનો છે.

જૈન સમાજમાં સામાન્ય અભિપ્રાય એવો પ્રવર્તે છે કે હવે આ પ્રશ્નનું યોગ્ય નિરાકરણ આવી જવું જોઈએ, પરંતુ કેટલાક તેનાથી વિરુદ્ધ જઈને એમ પણ જણાવે છે કે ‘પર્વતિથિ જેવા સાવ નજીવા, નમાલા અને અર્થ-શૂન્ય પ્રશ્નને કાગના વાઘ જેવું લયકર રૂપ આપીને હજી

પણ આપણે આપણા પુબ્ધ શક્તિ, સમય અને સંપત્તિ એમાં ઊરબાદ કરીએ છીએ. તેથી એ મહાશયેને પૂછવાનું મન થાય છે કે ‘પર્વતિથિનો પ્રશ્ન નહોતો, નમાલો કે અર્થશૂન્ય શા માટે? શું તેની સાથે આપણું વ્રત, નિયમ, તપશ્ચર્યાદિ ધર્મોપાધનનાં અનેક અંગે સંકળાયેલાં નથી? શું તેની સાથે આપણી સામુદાયિક એકતાનો સંબંધ નથી? શું તેના અંગે આપણે એક નિર્ણયાત્મક સ્થિતિ પર આવી જઈએ છીએ કે આજના તબક્કે જરૂરી નથી? જો આ પ્રશ્નનો જવાબ હકારમાં હોય. તો અમને કહેવા દો કે એના પ્રત્યે લેશમાત્ર ઉપેક્ષા કરી શકાય નહિ, એટલું જ નહિ પણ તેનો સફળ ઉકેલ આણવો માટે શક્તિ, સમય અને સંપત્તિનો ગમે તેટલો ભોગ આપવો પડે. એ ઘણી ખુશીથી આપવો જોઈએ.’

કેટલાક વખત પહેલાં એક મહાશયે લખ્યું હતું કે ‘લીલોતરીનાં રક્ષણાર્થે આઠમાદિ તિથિ કહી છે. કાંઈ તિથિને અર્થે આઠમાદિ કહી નથી, માટે આઠમાદિ તિથિનો હઠાગ્રહ મટાડવો. જે કાંઈ કહ્યું છે, તે હઠાગ્રહ કરવાને કહ્યું નથી. આત્માની શુદ્ધિથી જેટલું કરશો તેટલું હિતકારી છે. અશુદ્ધિથી કરશો તેટલું અહિતકારી છે; માટે શુદ્ધતા પૂર્વક સદ્વ્રત સેવવાં.

‘સંવત્સરીના દિવસ સંબંધી એક પક્ષ ચોથની તિથિનો આગ્રહ કરે છે અને બીજો પક્ષ પાંચમની તિથિનો આગ્રહ

કરે છે. આગ્રહ કરનાર બંને મિથ્યાત્વી છે; જ્ઞાની પુરુષોએ તિથિઓની મર્યાદા આત્માર્થે કરી છે. જો ચોક્કસ દિવસ નિયત ન કર્યો હોત તો આવશ્ય વિધિઓનો નિયમ રહેત નહિ. આત્માર્થે તિથિની મર્યાદાનો લાભ લેવો. ખાકી તિથિબિથિનો ભેદ મૂકી દેવો. એવી કલ્પના કરવી નહિ. એવી ભંગબળમાં પડવું નહિં.

‘કદાગ્રહ મૂકવા અર્થે તિથિઓ કરી છે, એને બદલે તે જ દિવસે કદાગ્રહ વધારે છે. હાલમાં ઘણાં વર્ષો થયાં પર્યુષણની તિથિઓની બ્રાંતિ આવે છે. તિથિઓનો વાંધા કાઢી તકરાર કરે છે. તે મોક્ષે જવાનો રસ્તો નથી. કવચિત્ પાંચમનો દિવસ ન પળાયો અને છઠ્ઠ પાળો અને આત્મામાં કોમળતા હોય તો તે કૃણવાન થાય, જેથી ખરેખર પાપ લાગે છે તે રોકવાનું પોતાના હાથમાં છે. પોતાથી બને તેવું છે તે રોકતો નથી ને બીજી તિથિ આદિની ભળતી ફિકર કર્યે જાય છે. અનાદિથી શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ ને સ્પર્શનો મોહ કહ્યો છે, તે મોહ અટકાવવાનો છે. મોહ પાપ અજ્ઞાનનું છે.’

આ શબ્દો સામાન્ય લોકોને કદાગ્રહ છોડવાની હિત-શિક્ષા આપવા માટે ઠીક છે, પણ પરસ્પર વિસંવાદી અને શાસનો સ્પષ્ટ અનાદર કરનારા હોવાથી સુજ્ઞ જનોને સ્વીકાર્ય થઈ શકે એવા નથી. કોઈ મીઠાઈ સ્વાદમાં ઘણી સુંદર હોય અને સુગંધથી મધમધતી હોય પણ વિષનાં

મિશ્રણવાળી હોય તો તેને ખાવાની ચેષ્ટા કોણ કરે ? આઠમાદિ તિથિ માત્ર લીલોતરીનાં રક્ષણ અર્થે કહી નથી, પણ પોષધાદિ અનુષ્ઠાન, બ્રહ્મચર્યનું પાલન, આરંભનો ત્યાગ અને વિશેષ પ્રકારનું તપ કરવાને કહેલી છે. તે માટે જ શાસ્ત્રકારોએ પવ્વેસુ પોસહાઈં વંમ-અણારંમ-તવ વિસેસાઈં એ શબ્દો ઉચ્ચારેલા છે. વળી એ લેખક મહાશયે ચોથ અને પાંચમની માન્યતાવાળાને સામસામાં પલ્લામાં બેસાડ્યા છે તે પણ ઉચિત નથી. સાચી હકીકત એ છે કે શ્રી કાલિકાચાર્યે પ્રતિષ્ઠાનપુરમાં પાંચમને બદલે ચોથની સંવત્સરી કરી ત્યારથી સકળ સંઘ ચોથની સંવત્સરી કરતો આવ્યો હતો, પણ વિક્રમની બારમી સદીમાં અંચલ વગેરે ગચ્છવાળાઓએ પોતપોતાની માન્યતા સ્થાપિત કરવા માટે પાંચમનો આગ્રહ કર્યો અને એ રીતે સકળસંઘમાં ચોથની સંવત્સરી થતી હતી, તેમાં ભેદ પાડ્યો. પાછળથી મૂર્તિ-પૂજના વિરોધનાં કારણે સ્થાનકવાસી સંપ્રદાય નીકળ્યો, તેણે પરાપૂર્વથી ચાલ્યો આવતો ઔદયિક તિથિનો સિદ્ધાંત છોડી અસ્ત તિથિનો સિદ્ધાંત સ્વીકાર્યો અને એ રીતે પાંચમની સંવત્સરી ચાલુ કરી, તેથી શ્રી સંઘમાં ચોથ અને પાંચમના બે પક્ષો પડ્યા. આ બંને પક્ષો પોતાની પ્રમાણિક માન્યતા મુજબ તિથિનું પ્રતિપાદન કરે અને તે પ્રમાણે વર્તવાનો આગ્રહ રાખે તો તેને શું મિથ્યાત્વી સમજવા ? એ રીતે તો એમ પણ કહી શકાય કે ‘એક પક્ષ ઇશ્વરને માનવાનો આગ્રહ રાખે છે અને બીજો પક્ષ ઇશ્વરને નહિ માનવાનો આગ્રહ રાખે છે, માટે બંને

મિથ્યાત્વી છે.’ અથવા ‘એક પક્ષ અહિંસાને માનવાનો આગ્રહ રાખે છે અને બીજો પક્ષ હિંસાને માનવાનો આગ્રહ રાખે છે, માટે બંને મિથ્યાત્વી છે.’ અહીં જો એમ કહેવાનો આશય હોય કે ‘ચોથ અથવા પાંચમનો આગ્રહ નહિ રાખનારા શુદ્ધ સમકિતી છે.’ તો પણ યથાર્થ નથી. કેમ કે જેમને ધર્મનું કોઈ પણ પ્રકારનું આરાધન કરવું નથી તેમને ચોથ કે પાંચમનો જરાએ આગ્રહ હોતો નથી.

એ મહાશય લખે છે કે, ‘જ્ઞાની પુરુષોએ તિથિની મર્યાદા આત્માર્થે કરી છે. જો ચોક્કસ દિવસ નિશ્ચિત ન કર્યો હોત તો આવશ્યક વિધિઓનો નિયમ સચવાત નહિ.’ એટલે સૂચિત થાય છે કે પર્વતિથિની યોજના ખૂબ સમજણપૂર્વક થયેલી છે અને તેનાં આરાધન માટે એક દિવસ મુકરર હોવો જોઈએ એ વાત એમને પણ માન્ય છે, પરંતુ ત્યાર પછી તેઓ તરત જ જણાવે છે કે ‘આત્માર્થે તિથિની મર્યાદાનો લાભ લેવો. બાકી તિથિબિથિનો ભેદ મૂકી દેવો. એવી ભંગબળમાં પડવું નહિ.’ ત્યારે આપણાં મનમાં પ્રશ્ન ઉઠે છે કે ‘આ તે કઈ બલનું પ્રતિપાદન ?’ જો પર્વતિથિની મર્યાદા જ્ઞાની પુરુષોએ ખૂબ સમજણપૂર્વક આત્માર્થે કરેલી છે અને તે માટે કોઈ એક ચોક્કસ દિવસ મુકરર હોવો જોઈએ તો ‘તિથિ-બિથિનો ભેદ શા માટે મૂકી દેવો ? એવી સલાહ શા માટે અપાય છે ? એ રીતે તો ધર્મોપરાધન માટે બધા દિવસો સરખા ગણતાં પર્વતિથિનું કંઈ પણ માહાત્મ્ય રહેશે નહિ અને શાસ્ત્રકારોએ ‘તે દિવસે વિશેષ પ્રકારે

ધર્મનું આરાધન કરવું જોઈએ ' એવી જે આજ્ઞા ફરમાવી છે, તેનું સ્પષ્ટ ઉલ્લંઘન થશે. વળી તેઓ તિથિના ભેદને ભંગભળ તરીકે ઓળખાવે છે, ત્યારે પૂછવાનું મન થાય છે કે શું એ કોઈને છેતરવા માટેની ભૂલભૂલામણી છે કે ધર્મનું આરાધન કરવાની એક પ્રકારની ગોઠવણ છે?

આગળ તેઓ પાંચમનો દિવસ ન પળાયો તો છકુનો દિવસ પાળવાનું જે વિધાન કરે છે, તે પણ એટલું જ બ્રામ્હ છે. એ રીતે જિનાજ્ઞાનો ભંગ થાય છે; પર્વતિથિનું આરાધન કરવામાં શુભાયુષ્યનો બંધ વગેરે જે હેતુઓ કહેલા છે, તે સચવાતા નથી અને એક મનુષ્ય પાંચમને બદલે છકું સંવત્સરી કરે અથવા અનુકૂળતા મુજબ સાતમ, આઠમ કે નોમે સંવત્સરી કરે તો સકળ સંઘમાં ભંગાણ પડે અને એકવાકચતા તૂટી જાય એ નિશ્ચિત છે. આ સંયોગોમાં ઉપયુક્ત વચ્ચેના કોઈપણ પ્રકારનું મહત્ત્વ શી રીતે આપી શકાય? તાત્પર્ય કે તિથિચર્યાનાં નિરાકરણને અત્યંત મહત્ત્વનું માની તે માટે શક્ય પ્રયત્નો કરવા જ જોઈએ.

નિરાકરણ માટેના જુદા જુદા માર્ગો.

કેટલાક કહે છે કે તે માટે વિ. સં. ૧૯૬૦ માં અમદાવાદ ખાતે જેવું સાધુ સંમેલન યોજાયું હતું, તેવું જ બીજું સાધુસંમેલન યોજાવું જોઈએ અને તેના દ્વારા આ પ્રશ્નનું યોગ્ય નિરાકરણ લાવવું જોઈએ,

પરંતુ તે વખતની પરિસ્થિતિમાં અને આજની પરિસ્થિતિમાં મોટું અંતર છે. આજે બધા સાધુઓ લેગા થાય તો તે બધા પર કોઈ એકનો કાબૂ રહે તેવી સ્થિતિ નથી. વળી શાસ્ત્રને અડગ વળગી રહી બોલવા-ચાલવાનું ઓછું દેખાય છે અને એવું બૂથ પ્રમાણમાં છે, એટલે તે રીતે શાસ્ત્રધારે નિર્ણય થાય એવો સંભવ બહુ ઓછો છે. વળી આવું સંમેલન કોણ બોલાવે? તેને પાર પાડવાની જવાબદારી કોણ ઉઠાવે? એ પ્રશ્નો પણ અત્યંત વિચારણીય છે, એટલે બીજું સાધુ સંમેલન બોલાવી આ પ્રશ્નનું યોગ્ય નિરાકરણ આણવાની સૂચના અમને વ્યવહારુ જણાતી નથી. એના કરતાં આગેવાન આચાર્યોને એકત્ર કરવાની અને તેમના દ્વારા આ પ્રશ્નનું યોગ્ય નિરાકરણ લાવી દેવાની યોજના અમને વિશેષ વ્યવહારુ જણાય છે.

તે અંગે કેટલાંક વિચારણીય પ્રશ્નો

પ્રશ્ન : આગેવાન આચાર્યોને કોણ લેગા કરે ?

ઉત્તર : અમદાવાદનો શ્રીસંઘ કે અમદાવાદના આગેવાનો ધારે તો બધા આગેવાન આચાર્યોને લેગા કરી શકે.

પ્રશ્ન : આગેવાન આચાર્યો કોને ગણવા ?

ઉત્તર : એ પ્રશ્નનું નિરાકરણ અમદાવાદના શ્રીસંઘને કે અમદાવાદના આગેવાનોને જ કરવા દો. આ બાબતમાં અન્ય કોઈ પણ સંઘ કે સંસ્થા કરતાં તે વધારે સારો જ્ઞાત ધરાવે છે.

પ્રશ્ન : આ પ્રકારનાં આચાર્યોનાં સંમેલનમાં બધા આચાર્યો ભાગ લેશે, એમ તમે માનો છો ?

ઉત્તર : જો કુનેહથી કામ લેવામાં આવે તો બધા આગેવાન આચાર્યોતેમાં ભાગ લેશે, એમ અમારું માનવું છે.

પ્રશ્ન : માનો કે એ વખતે કોઈ આચાર્ય સાક્ષી ના પાડી તો ?

ઉત્તર : એવું બનવાનો સંભવ નથી. અમદાવાદમાં દરેક આચાર્યના ખાસ ભક્ત આવકો છે, તે આ બાબતમાં ઘણા સહાયભૂત થઈ શકે એમ છે.

પ્રશ્ન : આગેવાન આચાર્યો વહેલામાં વહેલા કચારે મળી શકે ?

ઉત્તર : હાલ તો ચાતુર્માસ ચાલુ છે, એટલે કોઈ આચાર્ય વિહાર કરી શકે નહિ, પણ આસો માસ સુધીમાં આવું સંમેલન યોજાવવાનો નિર્ણય લેવાઈ બય અને વિધિ-સરનાં આમંત્રણો અપાઈ બય તો કાર્તિકી ચૌદશ પછી તે બધા આચાર્યો અનુકૂળતા મુજબ અમદાવાદ કે આવું સંમેલન ભરવાનું હોય તે લઘુ વિહાર કરે અને એ રીતે ફાગણ ચોમાસી પહેલાં બધા આગેવાન આચાર્યો મળી શકે.

પ્રશ્ન : માનો કે અમદાવાદના શ્રી સંઘે આગેવાન

આચાર્યોને એકત્ર કર્યા, તો આ સંબંધી કામકાજ કેવી પદ્ધતિએ ચાલશે ?

ઉત્તર : આ સંમેલનમાં એકત્ર થયેલા પૂ. આચાર્ય ભગવંતો શાસ્ત્રપાઠ તથા સુવિહિત પરંપરાને સામે રાખીને આ વિષયની ચર્ચા કરશે. તેમાં જરૂર પડતાં પાંચ દશ આગેવાન શ્રાવકોને સાથે રાખશે તથા વિશેષ જરૂર જણાતાં સંસ્કૃત ભાષાના ઉત્તમ વિદ્વાનોને સાથે રાખી તેમનો પ્રામાણિક અભિપ્રાય લેવાશે, જેથી સકળ સંઘ યોગ્ય આ ચર્ચાનું છેવટનું નિરાકરણ બહાર પાડવાનું સરળ બનશે.

પ્રશ્ન : તમે આગેવાન આચાર્યોને એકત્ર કરવાની યોજના બતાવી તે ઠીક છે, પણ માનો કે ભવિતવ્યતાના યોગે તેમાંનું કંઈ બની શક્યું નહિ, તો આ પ્રશ્નનો ઉકેલ આણવાનો અન્ય કંઈ ઉપાય ખરો ?

ઉત્તર : જો એવું કંઈ ન બને તો આ પ્રશ્નનો ઉકેલ લાવવા માટે અમને એક ઉપાય સૂઝે છે. તે એ કે દરેક આચાર્ય મહારાજે પોતપોતાની માન્યતાનો યુક્તિ અને શાસ્ત્રાધાર સાથે લેખ લખી શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢીને સોંપી દેવો. શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી એ દરેક લેખની નકલો તૈયાર કરાવી બધા આચાર્યોને મોકલે અને તેઓને એ સંબંધમાં જે જવાબ આપવો હોય તેનો સ્વીકાર કરે. પછી એ બધા લેખો પોતાને ઉચ્ચ કક્ષાના લાગે તેવા ૨-૪ સમર્થ વિદ્વાનોને વંચાવી, એક નિર્ણય એવો મેળવે

કે જૈન શાસ્ત્રાધારે આચાર્યોએ આપેલા લખાણો જોતાં લાગે છે કે શાસ્ત્ર-સંમત માર્ગ આ છે....' એ નિર્ણય પેઠી શ્રમણ સંઘને જણાવે અને શ્રમણ સંઘ તે પ્રમાણે વર્તવાની સકળ સંઘને આજ્ઞા કરમાવે. અમને લાગે છે કે આ રીતે પણ આ જટિલ પ્રશ્નનો ઉકેલ આણી શકાય.

આ વર્ષની સંવત્સરીનું શું ?

પ્રશ્ન:- આગેવાન આચાર્યોને એકત્ર કરો કે શ્રી-આણંદજી કલ્યાણજીની પેઠી મારફત દરેકની માન્યતાનો લેખ મંગાવી નિર્ણય કરો તો પણ તેમાં આઠથી દશ માસ જેટલો સમય જવા સંભવ છે, દરમિયાન સંવત્સરીનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો છે, તેનું શું ?

ઉત્તર:- આ વર્ષે સર્વ તપાગચ્છને માન્ય એવા ચંડાંશુ પંચાંગમાં ભાદરવા સુદિ ૫ નો ક્ષય છે અને ભાદરવા સુદિ ૪ ને અખંડ ઔદયિક તિથિ બતાવેલી છે, એટલે સકળ સંઘે સંવત્સરી ભાદરવા સુદિ ૪ શુરુવારે કરવી જોઈએ. સં. ૧૯૫૨, ૧૯૬૧, ૧૯૮૯ અને ૨૦૦૪ની સાલમાં ચંડાંશુ પંચાંગમાં ભાદરવા સુદિ ૫ નો ક્ષય આવ્યો, ત્યારે અમુક અપવાદ સિવાય સકળસંઘે ચંડાંશુએ બતાવેલી ઔદયિક ચોથની આરાધના કરી હતી, એટલે આ વર્ષે એ પ્રણાલિકામાં ફેરફાર કરવાનું કોઈ કારણ નથી, પરંતુ પ્રગટ થયેલી પત્રિકાઓ અને પ્રસિદ્ધ થયેલાં નિવેદન પરથી લાગે છે કે

આ વર્ષે પૂજ્યશ્રી સાગરાનંદ સૂરીશ્વરજીનો સમુદાય, પૂજ્યશ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજીનો સમુદાય, પૂજ્યશ્રી વિજયવલ્લભ સૂરીશ્વરજીનો સમુદાય, પૂજ્યશ્રી વિજયનીતિ સૂરીશ્વરજીનો સમુદાય વગેરે બુધવારની સંવત્સરી કરશે અને પૂજ્યશ્રી વિજયસિદ્ધિસૂરીશ્વરજીનો સમુદાય, પૂજ્યશ્રી વિજયલલિત સૂરીશ્વરજીનો સમુદાય, પૂજ્યશ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજીનો સમુદાય વગેરે શુક્રવારની સંવત્સરી કરશે.

પ્રશ્ન:-પૂજ્યશ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજના સમુદાયે તો શુક્રવારે સંવત્સરી કરવાનું બહેર કયું હતું અને તમે કહો છો કે તેઓ બુધવારની સંવત્સરી કરશે, તો તેમાં સાચું શું સમજવું ?

ઉત્તર:-પૂજ્યશ્રી વિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજના સમુદાયે પોતાના પૂજ્ય વડીલોની પરંપરા પ્રમાણે શુક્રવારની સંવત્સરી સાચી માની તેનું આરાધન કરવાની બહેરાત કરી હતી, પણ મુંબઈના શ્રી ગોડીજી દહેરાસરના ટ્રસ્ટીઓ તથા શ્રી દેવસુરસંઘના કેટલાક આગેવાનો તેમને બુધવાર કરાવવા મળ્યા પછી તેમણે બુધવાર માટે સંમતિ આપેલી છે અને તે બાબતનું એક નિવેદન શ્રી ગોડીજીના ટ્રસ્ટીઓએ પોતાની સહીથી બહાર પાડેલું છે, તે નીચે મુજબ :-

ગોડીજીના ટ્રસ્ટીઓનું નિવેદન શું બતાવે છે ?

ચાલુ વર્ષમાં સંવત્સરી પર્વની આરાધના ભાદરવા સુદ ૪ ને બુધવારની થશે.

શ્રી વિજયદેવસુર (ગોડીજી) સંઘે સંવત્સરી પર્વની

આરાધના બાબત ઐક્યતા થાય તે માટે નીચે મુજબ પ્રયાસ કર્યો હતો:-

અમો શ્રીગોડીજીના દ્રષ્ટીએ તથા શ્રીદેવસુરસંઘના આગેવાનો વગેરે રાજનગર મુકામે પરમ પૂજ્ય આચાર્યશ્રી વિજયોદયસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રી પાસે પરંપરાગત તિથિ માન્યતાની એકતા અંગે આગામી સંવત્સરીના દિવસનો નિર્ણય એકમતે કરવાની વિનંતિ અર્થે તા ૧૦-૩-૫૭ના રોજ ગયા હતા અને વિનંતિ કરી હતી. તેઓશ્રીએ પોતાના પૂજ્ય વડીલોની પરંપરા પ્રમાણે ગુરુવાર વ્યાજળી છે, તેમ જ કલાકે સુધી વિવેચન કરી અમોને સમજાવ્યું હતું. વધુમાં તમામ તપાગચ્છ માટે એક જ દિવસે સંવત્સરીની તથા તિથિની આરાધના થાય તેવા પ્રયાસો કરવા તેઓશ્રીએ અમોને જણાવ્યું હતું, જે પ્રયાસો કરવાનું અમોને પણ વ્યાજળી લાગતું હતું.

દરમિયાન આખા તપાગચ્છની સંવત્સરી એક દિવસે થાય તે હાલ શક્ય નહિ લાગવાથી ફરીથી તા ૭-૪-૫૭ ના રોજ તેઓશ્રી પાસે કોઠ મુકામે અમે વિનંતિ કરવા ગયા અને પ્રાચીન પરંપરાવાળા સમસ્ત શ્રી દેવસુરસંઘની એક આરાધના થાય અને ઐક્યતા સચવાય તે માટે આ વર્ષે ચોથ બુધવારની સંવત્સરી કરવા માટે ખૂબ આગ્રહભરી વિનંતિ કરી અને તેઓશ્રીએ ઉદાર દીલ રાખી એકતા ખાતર અમારી વિનંતિને માન આપી ચોથ બુધવારની

સંવત્સરી આરાધવામાં સંમતિ આપી છે અને અમારી વિનંતિનો નીચે મુજબ જવાબ આપ્યો છે:-

‘અમારા પૂજ્ય વડીલોની આચરણ પ્રમાણે અન્ય પંચાંગના આધારે છકૂનો ક્ષય માનીને ચોથને ગુરુવારની સંવત્સરીની અમારી વ્યાજખી માન્યતા હોવા છતાં આ વર્ષે અમારી એટલે શ્રીગોડીજીના દ્રસ્ટીઓની તથા શ્રીદેવસુરસંઘના અન્ય આગેવાન ગૃહસ્થોની આગ્રહભરી વિનંતિથી પ્રાચીન પરંપરાવાળા સમસ્ત શ્રી દેવસુર સંઘની એક આરાધના થાય અને એકતા સચવાય તે માટે આ વર્ષે ચોથ ને બુધવારની સંવત્સરી આરાધવામાં અમે સંમતિ આપીએ છીએ.’

આ પ્રમાણે જવાબ આપી તેઓશ્રીએ સમાજ ઉપર અનુગ્રહ કર્યો છે, તે બદલ શ્રી વિજયદેવસુર સંઘ તેઓશ્રીનો ઋણી છે અને તેઓશ્રીને કોટીશ : ધન્યવાદ આપે છે.

પાનાચંદ રૂપચંદ ઝવેરી
લક્ષ્મીચંદ દુર્લભજી શાહ
મેનેજીંગ દ્રસ્ટીઓ.

આ નિવેદન મુંબઈ સમાચારના તા. ૧૫-૪-૫૭ ના અંકમાં તથા જૈન પત્રના તા. ૨૦-૪-૫૭ ના અંકમાં છપાયેલું

છે, તેના આધારે અમો કહીએ છીએ કે તેઓ આ વખતે
બુધવારની સંવત્સરી કરશે.

અહીં પ્રાસંગિક એટલું સ્પષ્ટીકરણ કરી દઈએ કે
ગોડીજીના દ્રુસ્ટીઓ વગેરે પરમ પૂજ્ય આચાર્યશ્રી વિજયોદય
સૂરીશ્વરજીને ગીતાર્થ, બહુશ્રુત અને વયોવૃદ્ધ માનીને તેમની
પાસે તિથિ માન્યતાની એકતા અંગે વિનંતિ કરવા ગયા
હતા, ત્યારે તેઓશ્રીએ તેમને બે વસ્તુઓ કહી હતી : એક
તો પૂજ્ય વડીલોની પરંપરા પ્રમાણે સંવત્સરી ગુરુવારે
કરવી વ્યાજબી છે, માટે સંવત્સરી ગુરુવારે કરવી અને
બીજી તમામ તપાગચ્છ સંવત્સરીની તથા અન્ય તિથિઓની
આરાધના એક જ દિવસે કરે તે માટે પ્રયાસો કરવા.
પૂજ્યશ્રીની આ સલાહ સત્યની ઘોષણા કરનારી હતી
તથા તેમનાં દિલમાં એકતાની જે વાત રમી રહી હતી,
તેનું સ્પષ્ટતથા પ્રતિબિંબ પાડનારી હતી, પરંતુ શ્રીગો-
ડીજીના દ્રુસ્ટીઓ વગેરેને એ સલાહ ગમી નહિ, એટલે
તેમણે ગુરુવારે સંવત્સરી કરવાની બહેરાત કરી નહિ, તેમજ
આગેવાન આચાર્યોને મળીને એકતા માટેના પ્રયાસો પણ
કર્યા નહિ. એટલું જ નહિ પણ તેમણે પૂજ્યશ્રીની વ્યાજબી
માન્યતા ફેરવવાનાં ચક્રો ગતિમાન કર્યાં અને તા. ૭-૪-૫૭
ના રોજ કોઠ મુકામે ફરી વિનંતિ કરવા ગયા. તે વખતે
ખરેખરી વાતો શી થઈ હશે, તે આપણે બાણી શકવાની
સ્થિતિમાં નથી પણ તેમણે જે નિવેદન બહાર પાડ્યું છે,
તેના પરથી સમજાય છે કે તેમણે વિનંતિનાં રૂપમાં

પૂજ્યશ્રી પર ભારે દબાણ કર્યું હશે અને ચેનકેનું પ્રકારેણ બુધવાર પક્ષમાં બેસાડવાનો આગ્રહ સેવ્યો હશે.

પ્રશ્ન : ગોડીજીના ટ્રસ્ટીઓએ આખા તપાગચ્છની સંવત્સરી એક દિવસે થાય તે હાલ શક્ય લાગતું નથી એવું નિવેદન શા આધારે કર્યું હશે ? જે પહેલેથી જ આ વાત તેમના મનમાં ઠસેલી હતી, તો એકતાની વાત શા માટે ઉઘ્યારી હશે ?

ઉત્તર : અમને લાગે છે કે આજે આખા સમાજની હવા એક જ દિવસે પર્વતિથિનું આરાધન થાય એ રીતે તિથિચર્ચાનો અંત લાવવાની છે, એટલે તેમણે એકતાની વાત ઉઘ્યારી હશે, પણ તેવી પરિસ્થિતિ પેદા કરવા માટે જે સમય અને શક્તિનો ભોગ આપવો જોઈએ, તેના વિચાર કરતાં તેમના દિલને થડકાટ થયો હશે અને આજ સુધીમાં જેમણે એ દિશામાં અધુરા અને અવ્યવસ્થિત પ્રયાસો કર્યા, તેનાં પરિણામે તેમની નજર આગળ તરવર્યો હશે, એટલે તેમણે ‘આખા તપાગચ્છની સંવત્સરી એક દિવસે થાય તે હાલ શક્ય લાગતું નથી’ એવો નિર્ણય કર્યો હશે. પરંતુ અહીં તેમણે એવો વિચાર કરવાની જરૂર હતી કે શ્રીસંઘમાં એકચ સ્થાપવું હોય તો સમય અને શક્તિનો ભોગ અવશ્ય આપવો પડે અને જે રીતે કાર્ય-સિદ્ધિ થવાની શક્યતા હોય તે રીતે અપનાવવી પડે. વળી પૂર્વના પ્રયાસો નિષ્ફળ ગયા, માટે આ પ્રયાસ નિષ્ફળ

જશે એમ માની લેવાની કોઈ આવશ્યકતા ન હતી. સંભવ છે કે પૂર્વના પ્રયાસો યોગ્ય રીતે થયેલા ન હોય કે તે માટેનો સમય પાક્યો ન હોય, તેમજ એ બાણી લેવું પણ જરૂરી હતું કે આવા પ્રશ્નો પ્રારંભમાં ઘણા અઘરા લાગે છે, પણ અનન્ય આત્મશ્રદ્ધાપૂર્વક પુરુષાર્થ કરવામાં આવે તો બહુ સરળતાથી ઉકલી જાય છે.

પ્રશ્ન : આ પગલું ભરવાથી નિવેદનકારો જણાવે છે તેમ સમસ્ત શ્રીદેવસુરસંઘની એક આરાધના થઈ શકશે ખરી ?

ઉત્તર : એક વર્ગને બાણી બૂઝીને અલગ રાખવો અને એકતાની વાત કરવી એતો હસવા ને લોટ ફાકવા જેવી બેહૂદી વાત છે. અમે માનીએ છીએ કે આ રીતે વર્તવાથી તો દેવસુર સંઘમાં કાયમની કૂટ પડી જશે અને તેમાંથી નવા નવા કુણ્ણાઓ કૂટતાં સમસ્ત સંઘનું બળ છિન્ન ભિન્ન થઈ જશે. વળી ખરી વાત તો એ છે કે ગોડીજનો સંઘ એ કાંઈ સમસ્ત દેવસુર સંઘ નથી! અરે! દેવસુર સંઘ કે જે ભારતના અનેક ગ્રામ-નગરોમાં વસેલો છે, તેની સંખ્યાના પ્રમાણમાં ગોડીજસંઘ મહત્વની સંખ્યા પણ નથી ધરાવતો! અને ખુદ મુંબઈના અનેક ઉપાશ્રયના સંઘની અપેક્ષાએ એ એક અંશ માત્ર છે. એટલું જ નહિ, ખુદ ગોડીજસંઘમાં પણ બે લેદ છે, તે મુંબઈ સમાચારમાં ગોડીજસંઘવાળામાંથી ૪૨ સહીઓથી બહાર પડેલા વિરોધ

પત્રથી જાહેર થઈ ચૂક્યું છે. આગળ વધીને જોઈએ તો શ્રી જૈન શાસનમાં સંઘ શબ્દથી માત્ર શ્રાવકો નથી લેવાતા, પરંતુ પૂ. સાધુઓ, પૂ. સાધ્વીજીઓ, શ્રાવકો અને શ્રાવિકાઓનો સમુદાય લેવાય છે. હવે વિચારો કે કહેવાતા દેવસૂરસંઘમાં કોને ગણ્યા ?

પ્રશ્ન : એક ગીતાર્થ, બહુશ્રુત, પ્રૌઢ આચાર્ય પોતાની માન્યતા એક પ્રકારની જાહેર કરે અને વર્તવાનો આદેશ બીજા પ્રકારે આપે, તે કેટલું ઉચિત છે ?

ઉત્તર : એનો ખરો જવાબ તો એ મહાપુરુષ જ આપી શકે, પણ અમારી દૃષ્ટિએ એમનું દીલ એથી સંતાપ અનુભવતું હશે; કેમકે શાસ્ત્રકારોએ સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે ‘જે સત્ય છે તે જ આચરવા યોગ્ય છે અને જે આચરવા યોગ્ય છે તે જ સત્ય છે.’ એટલે સત્ય અને તેની આચરણ વચ્ચે ભેદ કરી શકાય નહિ. અથવા આની પાછળ દીર્ઘદૃષ્ટિનો એ આશય હોઈ શકે કે બુધવારવાળાને આ વખતે સાથે રાખો, જેથી હવે પછી આ લોકોને શાસ્ત્રીય એક નિર્ણય લાવવામાં અનુકૂળ વર્તીવી શકાય.

આરાધક આત્માઓએ શું કરવું ?

પ્રશ્ન:—આ સંજોગોમાં આરાધક આત્માઓએ શું કરવું ?

ઉત્તર : આરાધક આત્માઓએ તો જિનાશામાં સ્થિર રહેવાનું છે અને જે વસ્તુ શાસ્ત્ર તથા પરંપરાથી સિદ્ધ છે, તેને જ અનુસરવાનું છે. જ્યારે પૂજ્યશ્રી વિજયોદયસૂરિજીએ બાહેર જ કયું છે કે પોતાના પૂજ્ય વડીલોની પરંપરા પ્રમાણે ગુરુવાર વ્યાજળી છે, ત્યારે સંવત્સરી ગુરુવારે કરવામાં આરાધક આત્માઓને જરા પણ સંકેત હોઈ શકે નહિ. અહીં અમે સર્વે આરાધક આત્માઓને એક વસ્તુ કહેવા ઈચ્છીએ છીએ કે તિથિ સંબંધિ આચાર્યોમાં મતભેદ જોઈ ને કે સંઘની ડામાડોળ સ્થિતિ નિહાળીને ધર્મોપદેશની બાબતમાં કોઈએ શિથિલ થવું નહિ. કાલાંતરે એ બધું ઠીક થઈ જશે અને શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનનું શાસન જયવંતુ રહેશે, એવી દૃઢ શ્રદ્ધા હૃદયમાં ધારણ કરી પોતાના આત્માનું હિત સાધવામાં નિરંતર ઉજવણ રહેવું તથા કુમતિ-કદાચહનો ત્યાગ કરી બની શકે તેટલું ભવાંતરનું ભાથું બાંધી લેવું.

ઉપસંહાર

તિથિના વિષયમાં ઉપલબ્ધ થતાં કેટલાંક શાસ્ત્રપ્રમાણો પરિશિષ્ટમાં આપ્યાં છે, તે દરેક પાઠકે વાંચવા-વિચારવા અને તેમાં કોઈ બાબતની સમજણ ન પડે તો ગુરુજનો પાસેથી તેનો ખુલાસો મેળવી લેવો.

સહુનું કલ્યાણ થાયો, સહુ અજરામર સુખની પ્રાપ્તિ કરો એ અભિલાષા સાથે આ જૈન જાગૃતિ નામની લેખ-માળા પૂરી કરીએ છીએ અને તેમાં કેઈનું પણ મન હલાવવાનો પ્રસંગ આવ્યો હોય તો તેની ત્રિવિધ ક્ષમા ચાચીએ છીએ.

જૈન જયતિ શાસનમ્ ॥

પરિશિષ્ટ

તિથિ સંબંધમાં શાસ્ત્રપ્રમાણ

[૧] ઉત્સર્ગ નિયમ

उदयंभि जा तिहि सा पमाणमिअरीइ कीरमाणीप ।
आणाभगऽणवत्था मिच्छत्तविराहणं पावे ॥

—શ્રાદ્ધવિધિ.

આરાધના માટે, સૂર્યોદય વખતે જે તિથિ હોય તે પ્રમાણ ગણાય છે. (તે આખો દિવસ તે તિથિ આરાધ્ય કરાય છે.) એને છોડીને બીજી કરવામાં આજ્ઞાભંગ, અનવસ્થા, મિથ્યાત્વ અને વિરાધના દોષ લાગે છે.

[૨] અપવાદ નિયમ

क्षये पूर्वा तिथि : कार्या, वृद्धौ कार्या तथोत्तरा ।

—શ્રી ઉમાસ્વાતિપ્રધોષ..

તિથિનો ક્ષય હોય (અર્થાત્ સૂર્યોદયમાં ન હોય) તો પૂર્વની તિથિ આરાધ્ય કરવી અને વૃદ્ધિ હોય (જે સૂર્યોદયને સ્પર્શતી હોય) તો બીજી તિથિ કરવી.

[૩]

જો તિથિનો ક્ષય હોય તો પૂર્વતિથિમેં કરણી, જો વૃદ્ધિ હોય તો ઉત્તરતિથિ લેણી. (આમાં પૂર્વતિથિનો ક્ષય કરવાનું નથી કહ્યું.)

—શ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વરજીના ગુરુ શ્રી ઝવેરસાગરજી મહારાજ.

[૪]

‘ક્ષીણાષ્ટમીકૃત્યં સપ્તમ્યાં ક્રિયમાણં’ સાતમમાં કરાવું ક્ષીણાષ્ટમીનું કૃત્ય. ‘ક્ષિયતાં નામ તદ્દિં ચતુર્દશીકૃત્યં ત્રયોદશ્યામપિ’ ‘તો પછી ક્ષીણ ચૌદશનું કૃત્ય પણ તેર-શમાં જ કરો.’ (અહીં પણ ૭ કે ૧૩ નો ક્ષય નથી કર્યો.)

—તત્ત્વતરંગિણી, પૃષ્ઠ ૪.

[૫]

‘તિથિનો ક્ષય હોવે તો પહિલી તિથિમેં ઔર વૃદ્ધિ હોવે તો ઉત્તરકી તિથિ વિષે ધર્મકૃત્ય કરના.’

—જૈન સિદ્ધાંત સામાચારીના પ્રવર્તક શ્રી કાંતિવિજયજી.

[૬]

તિહિવાપ પુવ્વતિહી અહિમાપ ઉત્તરા ય ગહિઅવ્વા ।
(તત્ત્વતરંગિણી, પૃ. ૩)

બાવાર્થ : ‘તિથિ ક્ષય હોય ત્યારે પૂર્વતિથિ જ ગ્રહણ કરવી, વૃદ્ધિ હોય ત્યારે બીજી જ તિથિ ગ્રહણ કરવી.’

‘જ’ કાર તો ખરતરગઅવ્વાજાઓ ચૌદશના ક્ષયે પુનમે પગખી કરે છે તેનો અને વૃદ્ધિમાં જેઓ પહેલી તિથિ માને છે તેમનો નિષેધ કરવા માટે વાપર્યો છે.

“ જ ” કારથી તેમ જ ‘ ક્ષયે પૂર્વા ’ વાક્યથી તિથિનો ‘ ક્ષય કરવો ’ અને ‘ વૃદ્ધિ કરવી ’ એવો અર્થ જેઓ ઉપજાવે છે, તેમના મતે તો પુનમનો ક્ષય હોય ત્યારે પૂર્વની ચૌદશનો જ ક્ષય મનાશે, પરંતુ પૂર્વતર એટલે કે તેનાથી ચે પહેલાંની તેરસ તિથિનો ક્ષય માની શકાશે નહિ અને વૃદ્ધિ હોય ત્યારે પછીની એટલે પુનમની વૃદ્ધિએ એકમ તિથિની જ વૃદ્ધિ માનવી પડશે.

[૭]

‘ કિન્તુ પ્રાયશ્ચિત્તાદિવિધૌ ચતુર્દશ્યેવેતિ વ્યપદિશ્ય-
માનત્વાત્ ॥ (ત૦ ત૦ પૃ. ૩)

ભાવાર્થ : ‘ પણ પ્રાયશ્ચિત્તાદિ વિધિમાં ચૌદશ જ કહેવાય છે માટે. ’ આથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે—‘ પ્રાય-શ્ચિત્તાદિ વિધિમાં ચૌદશ કહેવાનું ’ શ્રી ધર્મસાગરજીએ ફરમાવ્યું છે, હૈકિક વિધિમાં તો ઉદયતિથિ તેરસ હોવાથી તેને તેરસ જ કહેવાય.

[૮]

‘ મહ જહ કહવિ ન લભંતિ તાઓ સુરુગમેણ જુ-તાઓ ।
તા અવરવિદ્ધ અવરા વિ હુજ્જ, ન હુ પુવ્વ તગ્વિદ્ધા ॥ ’

(ત૦ ત૦ પૃ. ૩)

ભાવાર્થ : હવે જો કદાપિ સૂર્યોદયથી ચુકત પર્વ-

તિથિઓ ન મળે તો ક્ષીણતિથિયુક્ત પૂર્વની તિથિ ક્ષીણ તિથિના નામવાળી પણુ અને છે, કિન્તુ ક્ષીણ-તિથિયુક્ત પૂર્વની તિથિ પૂર્વ તિથિના જ નામવાળી રહે એમ નહિ, પણુ તે ક્ષીણ તિથિનો સંજ્ઞાવાળી પણુ અને છે. ’

[૯]

અર્થાત્પ્રાચીનાસ્તિથય : ક્ષીણતિથિસંજ્ઞિકા અપિ ભવેયુ. ।
ન ‘પૂર્વા પવ’ = પૂર્વાતિથિનામન્ય પવ ભવેયુ: ‘કિન્તુ ઉત્તર સંજ્ઞિકા અપીતિ ભાવ: ।’ (તત્ત્વતરંગિણી ટીકા)

ભાવાર્થ :—પૂર્વની સાતમ વગેરે તિથિદિન પછીના ક્ષીણ આઠમ તિથિના નામવાળા પણુ અને છે; અર્થાત્ તે દિવસ માત્ર પૂર્વના તિથિ નામવાળા જ થાય એમ નહિ કિન્તુ ઉત્તર તિથિના નામવાળા પણુ અને છે. (અર્થાત્ બે તિથિ ભેગી.)

[૧૦]

‘ન ચ પ્રાક્ ચતુર્દશ્યેવેત્યુક્તમ્, અત્ર તુ ‘અવરાવી’ ત્યનેન ‘અપિ’ શબ્દાદન્યસંજ્ઞાપિ ગૃહ્યતે, તત્કથં ન વિરોધઃ ઈતિ વાચ્યં, પ્રાયશ્ચિત્તાદિવિધાવિત્યુક્ત્વાત્ ।

(ત૦ ત૦ પૃ ૩)

ભાવાર્થ—‘પહેલાં તો તમે ચૌદશના ક્ષયે તેરસને તેરસ કહેવાય જ નહિ, ચૌદશ જ કહેવાય ’ એમ કહી ગયા; અને અહીં તો ‘બીજી પણુ’ એમાં પહેલા ‘પણુ’ શબ્દથી ચૌદશ પણુ કહેવાય અને તેરસ પણુ કહેવાય ’ એમ જણાવ્યું, તો વિરોધ કેમ નહિ આવે ? ’ એવી શંકા.

કરવી નહિ. કારણ કે 'તેરસ કહેવાય જ નહિ અને ચૌદશ જ કહેવાય' એવું જે કહ્યું તે માત્ર પ્રાયશ્ચિત્તાદિ વિધિ અંગે જ કહ્યું છે. (અર્થાત્ બીજા નિમિત્ત અંગે તેરસ પણ કહેવાય.)

[૧૧]

‘ક્ષીણાષ્ટમીપૌષઘસ્યાપર્વરૂપસપ્તમ્યાં ક્રિયમાણત્વેનાક્ષી-
કારસ્યાપલપિતુમશક્તે : ॥’

(ત. તરં ૦ પૃ. ૨૮)

ભાવાર્થ ‘ક્ષીણ આઠમનો પૌષઘ અપર્વ રૂપ સાત-
મમાં કરાતો હોવાના સ્વીકારનો અપલાપ થઈ શકશે નહિ. ’

(અર્થાત્ સાતમને સાતમ પણ કહેવાતી અને પર્વના હિસાબે
આઠમ પણ કહેવાતી, પરંતુ સાતમનો ક્ષય નહિ કરવાનો.)

[૧૨]

‘ન હિ કનકરત્નમયકુણ્ડલે કનકરત્નં જ્ઞાનં આન્તં
ભવિતુમર્હતિ ।’

‘પવમેકસ્મિન્નેવ રવ્યાદિવારલક્ષણે વાસરે દ્વયોરપિ
તિથ્યો : સમાપ્તત્વેન વિદ્યમાનત્વાત્ ’ (તં તરં ૦ પૃ. ૬)

ખરેખર ! સોના અને રત્નમય કુંડલમાં ‘સોનું’ અને રત્ન
છે’ એ જ્ઞાન બ્રાન્તિવાળું હોઈ શકતું નથી. ’

એ પ્રમાણે એક જ રવિવાર આદિ દિવસે તેરસ

ચૌદશ બન્ને તિથિઓ સમાપ્ત થયેલી હોવાથી તેરસેય છે-
અને ચૌદશેય છે.

[૧૩]

एवं झुटिततिथिसंयुक्ता तिथिः कारणविशेषे शुप-
योगिनी भवन्त्यपि न पुनर्बलवत्कार्यं विहाय स्वकार्यस्यैवो-
पयोगिनी ।'

એવી જ રીતે ક્ષીણ તિથિયુક્ત તિથિ કારણ વિશેષે
ઉપયોગી બનવા છતાં બલવાન કાર્યને છોડી પોતાનાં જ
કાર્ય માટે તે ઉપયોગી બની શકે છે એવું નથી.
(અર્થાત્ કારણવિશેષે પર્વતિથિને બાપદેશેય કરાય છે અને
બલવાન કાર્યમાં તેનેય સ્વીકાર કરાય છે.)

[૧૪]

श्रीसागरं महाराजना गुरुं श्रीगवेरसागरं-
એ પણ ' एकम दुज मेलि करणी' એમ કહ્યું છે. (નહિ-
કે એકમનો ક્ષય.)

[૧૫]

‘नन्वेवं पौर्णमासीक्षये भवतामपि का गतिरिति चेत्,
अहो विचारचातुरी, यत स्तत्र चतुर्दश्यां द्वयोरपि विद्यमान-
त्वेन तस्या अप्याराधनं जातमेवेति ।’ (તં તરીંગી)

અરતર તપાને પૂછે છે, “ પુનમના ક્ષયે તમે શું
કરશો ? ” તપાગચ્છીય કહે છે, “ એમ જો તમે પૂછતા
હો તો, વાહ ! તમારી વિચારચતુરાર્ધ ! કારણ કે ચૌદશના.

દિવસે ચૌદશ પુનમ બન્ને વિદ્યમાન હોવાથી અમારે તે પુનમની પણ આરાધના ચૌદશ લેગી થઈ જ જાય છે. ”

(આ શંકા સમાધાનમાં શાસ્ત્રકારે પુનમના ક્ષયે તેરસનો ક્ષય કરવાનું કહ્યું નથી, કિન્તુ ચૌદશ પુનમની લેગી જ આરાધના બતાવી છે.)

[૧૬]

યા તિથિર્યસ્મિન્નેવાદિત્યાદિવારલક્ષણે દિને સમાપ્યતે સ દિનસ્તત્તિથિત્વેન સ્વીકાર્ય : । ’

‘ જે રવિવારાદિ દિવસે જે તિથિ સમાપ્ત થતી હોય તે દિવસ તે તિથિરૂપે સ્વીકારવો બેઠ્યો. ’

(તત્ત્વતરં ૦ ૨૦)

[૧૭]

અથાનન્તર્યસ્થિતાસુ દ્વિત્રાદિકલ્યાણકતિથિષુ કિમેવાઽક્રીક્રિયતે ઇતિ ચેત્...અસ્માકમગ્રતેનકલ્યાણકતિથિ-પાતે પ્રાચીનકલ્યાણકતિથૌ દ્વયોરપિ ત્રિવિધમાનત્વાદિષ્ટાપત્તિ-રેવોત્તરમ્ । ’

(તત્ત્વતરં ૦ ૨૦)

બેડાબેડા આવેલી બે ત્રણ કલ્યાણક—તિથિઓમાં ક્ષય હોય ત્યારે શું તમે એમ જ એક દિવસમાં બેની

આરાધના માને છે ? આ શંકાના ઉત્તરમાં, અમારે તો પછીની કલ્યાણકૃતિય પડી હોય ત્યારે પૂર્વ કલ્યાણકૃતિયમાં તે બન્ને તિથિઓ હોવાની ઇષ્ટાપત્તિ એ જ અમારો ઉત્તર છે.’

[૧૮]

एवं क्षीणतिथावपि कार्यद्वयमद्य कृतवानहमित्यादयो
दृष्टान्ताः स्वयमूह्याः—

(तत्त्वतरं ०)

‘ એ જ પ્રમાણે ક્ષીણતિથિ એટલે ભેગી થતી બે પર્વતિથિના પ્રસંગે પણ ‘આબે મેં બે કાર્યો કર્યા’ ઇત્યાદિ દૃષ્ટાન્તો તમારે સ્વયં વિચારી લેવાં.

શ્રી ધર્મસાગરજીનું આ લખાણ સ્પષ્ટ બતાવી આપે છે કે ‘આબે મેં બે કાર્યો કર્યા’ એ દૃષ્ટાંતથી ક્ષય પ્રસંગે ચૌદશ પૂનમ આદિ બન્ને પર્વતિથિઓની એક જ દિવસે આરાધના કરી લેવાય છે, પણ તેરશનો ક્ષય નથી કરાતો.

[૧૯]

તેરશ ચૌદશ ભેગાં કરાય તો ચૌદશનાં પચ્ચક્ષાણ સવારથી શી રીતે થશે ?

આનું સમાધાન શ્રી સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૪ અંક ૪. પૃ. ૬૫માં પૂ. શ્રી સાગરજી મહારાજે નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે—

‘ક્ષયને સ્થાને સૂર્યોદયવાળી તિથિ લેવી, એમ કોઈ પણ બુદ્ધિમાન કહી શકે નહિ. પર્વના ક્ષય વખતે તો માત્ર તે પર્વતિથિનો ભોગવટો જ લેવાય ને તેથી ક્ષયે પૂર્વાતિથિ : કાર્યા એમ કહેવાય છે.’

(આ લખાણ સૂચવે છે કે બે પૂનમ વખતે પહેલી પૂનમમાં ચૌદશનો ભોગવટો જ નથી, તેથી ત્યાં ચૌદશ કરી શકાય જ નહિ.)

[૨૦]

(શ્રી પ્રવચન પરીક્ષા પૃ, ૪૧૨)

ત્રયોદશ્યાં દ્વયોરપિ તિથ્યોઃ સમાપ્તત્વેન ચતુર્દશ્યા
અપિ સમાપ્તિસૂચકઃ સ સૂર્યોદયઃ સંપન્ન ઇવ । —

તેરસે બંને તિથિઓની સમાપ્તિ થયેલી હોવાથી તેરસનો સૂર્યોદય ચૌદશની પણ સમાપ્તિને સૂચવનારો થયો જ છે. (અર્થાત્ તેરશ—ચૌદશ ભેગાં રહે છે.)

[૨૧]

ઉ. શ્રી ધર્મસાગરજી તત્ત્વતરંગિણી પૃ. ૬ માં—

નનુ કથં તર્હ્યનન્તરદિને ભવિષ્યદ્વર્ષકલ્યાણકતિથિદિને

ચ પૃથક્ તપ : સમાચર્યંતે इति चेत्, उच्यते, कल्याण-
 काराधको हि प्रायस्तपोविशेषकरणाभिग्रही भवति । स च
 द्विधा-निरंतर तपश्चिकीर्षुः सान्तरतपश्चिकीर्षुश्च, तत्राद्य
 एकस्मिन्दिने द्वयोरपि कल्याणकतिथयोर्बिद्यमानत्वेन तदा-
 राधकोऽपि सन्ननन्तरोत्तरदिनमादायैव तपःपूरको
 भवति, नान्यथा, यथा पूर्णिमापाते (पाक्षिक) चातुर्मा-
 सिक षष्ठतपोऽभिग्रही (अपरदिनमादायेव तपःपूरकः)
 द्वितीयस्तु भविष्यद्वर्षतत्कल्याणकतिथियुक्तदिनमादायैवेति ।

પ્ર૦-‘ તો પછી બીજે દિવસે કે આગામી વર્ષમાં
 કલ્યાણક તિથિ દિવસે તપ બુદ્ધો કેમ કરી અપાય છે ?’
 ઉત્તર—કલ્યાણક તિથિનો આરાધક પ્રાયઃ તપવિશેષ કરવાના
 અભિગ્રહવાળો હોય છે, તે બે પ્રકારનો છે. એક નિરંતર
 કરવાની ઇચ્છાવાળો અને બીજો આંતરે કરવાની ઇચ્છાવાળો.
 તેમાં નિરંતરની ઇચ્છાવાળો એક દિવસ બંને કલ્યાણક
 તિથિઓની વિદ્યમાનતા હોવાથી તે બંનેનો આરાધક થવા
 છતાં સાથેનો દિવસ ગ્રહણ કરીને જ તપને પૂર્ણ કરવાવાળો
 થઈ શકે છે, બીજી રીતે નહિ. જેમ પુનમનો ક્ષય હોય
 ત્યારે ચોમાસી છઠનો અભિગ્રહી બીજો દિવસ ગ્રહણ કરીને
 જ તપને પૂર્ણ કરવાવાળો થાય છે, તેમ જ આન્તરે તપ
 કરવાના અભિગ્રહવાળો હોય તે બીજો વર્ષે કલ્યાણક
 તિથિયુક્ત દિવસ ગ્રહણ કરીને તપપૂરક થાય છે.

શ્રી સેનપ્રશ્ન પૃ૦ ૮૭-૧માં લખ્યું છે કે —

“एकादशीवृद्धौ श्री हीरविजयसूरीणां निर्वाणमहिमपो-
षधोपवासादिकृत्यं पूर्वस्यामपरस्यां वा, किं विधेयम् ? ”

અગીયારસની વૃદ્ધિ હોય ત્યારે શ્રી હીરવિજયસૂરિના
સ્વર્ગગમન મહિમાનો પૌષધ-ઉપવાસ-આદિ કૃત્ય પહેલી
અગીયારસે કરવું કે બીજી અગીયારસે કરવું ?

(આ પ્રશ્નવાક્યમાં તિથિની વૃદ્ધિ હોય ત્યારે પહેલી
બીજીનો વ્યવદેશ માન્ય કર્યો છે; તેથી પણ બે અગીયારસની
બે દશમ કરવાનું પગલું પાછળથી નીકળેલું અને અશાસ્ત્રીય
સિદ્ધિ થાય છે.)

“ શ્રી પ્રવચન પરીક્ષા ” પૃ. ૪૦૮માં શ્રી ધર્મસાગરજીએ
લખ્યું છે કે—સૂર્યોદયદ્વયસ્પર્શિની તિથિવૃદ્ધેત્યુચ્યતે, તન્નાદ્ય-
સૂર્યોદયાવચ્છિન્ના તિથિ : પ્રથમોઽવયવો, દ્વિતીયોદયાવ-
ચ્છિન્ના ચ દ્વિતીયોઽવયવો ભખ્યતે । ”

બે સૂર્યોદયને સ્પર્શનારી તિથિ વૃદ્ધતિથિ કહેવાય છે.
તેમાં પહેલા સૂર્યોદયવાળી તિથિ પહેલી અને બીજી
સૂર્યોદયવાળી તિથિ બીજી કહેવાય છે. (આમાં એ સૂર્ય-

વ્યુ' છે કે બે પૂનમ વખતે પહેલી પૂનમને પહેલી પૂનમ જ કહેવાય, ચૌદશ નહિ.

[૨૪]

एवं च सति तिथिमासयोराद्ययोरंशयो, प्रथम तिथ्या-
दिसंज्ञा स्यात्— ”

‘ આ પ્રમાણે હોવાથી વૃદ્ધ તિથિ-માસના પહેલા અંશની પહેલી તિથિ આદિ સંજ્ઞા થાય છે. ’ (જેમ બે ભાદરવામાં પહેલા ભાદરવાને શ્રાવણ નથી કહેવાતો, તેમ બે પૂનમમાં પહેલી પૂનમને ચૌદશ ન કહેવાય.)

[૨૫]

सिद्धयुक्त वर्ष ४, अंक ४, टाईटल पृ. उमां जलान्यु' છે કે—“ ધ્યાન રાખવું કે પખખીમાં એકમ વિગેરે તિથિઓ વધી અગર ઘટી હોય એટલે તૂટી અગર બેવડી થઈ, પણ તે તમામ તિથિઓ પંદરને અંગે જ છે. ’ (અર્થાત્ પૂનમ ક્ષયે એક જ દિવસે ચૌદશ-પૂનમ હોવા છતાં પર્વતિથિ એક નહિ, પણ બે ગણાય.)

[૨૬]

श्री प्रवचनपरीक्षा पृ० ४०८ भां लप्युं છે કે—

प्रथमा तिथिर्मासो वा 'निजकृतामकार्येषु'—आषाढादि-

માસેષુ પ્રતિપદાદિતિથિષુ ચેદં કર્તવ્યાદિરૂપેણ સ્વસ્વનામા-
ક્ષિતકૃત્યેષુ નપુંસક इव नपुंसको बोध्यः ॥ ’

અભિવર્ધિત તિથિમાસ, પોતાનું નામ કાયમ છતાં
પોતાના નામથી સૂચિત કાર્ય સંબંધમાં નપુંસક જેવા છે.

[૨૭]

‘દિનશુદ્ધિદીપિકા’ માં મુનિશ્રી દર્શનવિજયભાઈ
પણ પૃ. ૫૫માં લખ્યું છે કે—તિથિ બે સૂર્યોદયને બીચે તો
વૃદ્ધિતિથિ કહેવાય છે. તેમાં પહેલી વૃદ્ધિતિથિ અને
બીજી પ્રકૃતિ તિથિ છે. (આમાં પણ પહેલી તિથિને પૂર્વની
તિથિનું નામ નથી આપ્યું.)

[૨૮]

શ્રી ઋષ્યસૂત્ર સુબોધકામાં ઉ. શ્રી વિનયવિજયભાઈ
મહારાજ ફરમાવે છે કે—

‘ભાદ્રપદવૃદ્ધૌ પ્રથમો ભાદ્રપદોઽપિ અપ્રમાણમેવ યથા
ચતુર્દશીવૃદ્ધૌ પ્રથમાં ચતુર્દશીમવગણય્ય દ્વિતીયાયાં ચતુર્દશ્યાં
પાક્ષિકકૃત્યં ક્રિયતે ।’

‘જેમ ચૌદશની વૃદ્ધિમાં પહેલી ચૌદશ છોડીને બીજી

ચૌદશે પગખી કૃત્ય કરાય છે, તેમ ભાદરવાની વૃદ્ધિમાં પહેલો ભાદરવો અપ્રમાણ જ છે. ’ (આમાં બે ચૌદશેને અઢલે બે તેરસો કરવાનું કહેતા જ નથી.)

[૨૯]

શ્રી કલ્પસૂત્રદીપિકા વ્યાખ્યાન હમાં લખ્યું છે—

વિવક્ષિતં પાક્ષિકપ્રતિક્રમણં ચતુર્દશયાં નિયતં સા જ
યદિ વર્દિતા તદા પ્રથમાં પરિત્યજ્ય દ્વિતીયાક્ષીકાર્યા—

વિવક્ષિત પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ ચૌદશે નિયત છે, તે ચૌદશ બે વધી હોય તો પહેલી છોડીને બીજી અંગીકાર કરવી. (આમાં પણ પહેલી ચૌદશને તેરસ કરવાનું નથી કહ્યું.)

[૩૦]

પ્રવચનપરીક્ષા પૃ. ૪૧૨ માં લખ્યું છે કે—વિધિ

પ્રપાયામયિ ‘ જયા પક્ષિખઆપ પવ્વતિહી પઢ્ઢ તયા પુવ્વતિહી
ચેવ ઘેત્તબ્વા, ન ઉત્તરા તબ્બોગગન્ધસ્સવિ અભાવાઽ ’ ત્તિ,
પત્તચ્ચ ઘુણાક્ષરન્યાયેન સમ્યક્ પતિતમ્ । ”

‘ પગખીનો ક્ષય હોય ત્યારે પૂર્વતિથિ જ ગ્રહણ કરવી, પછીની તિથિ નહિ લેવી, કેમકે ત્યાં તેના લોગની ગંધ સરખી નથી. ’ આ વચન એ અન્યમાં ઘુણાક્ષર ન્યાયથી સાચું પડી ગયું છે. (એ જ ન્યાયે બે પૂનમ વખતે

પહેલી પૂનમમાં ચૌદશના લોગની ગંધ સરખી નથી, તેથી ચૌદશ કેમ થાય ?)

[૩૧]

શાસ્ત્રિય પૂરાવાની નં. ૧-૫૫. ૨, નં. ૩-૫૫.-૬ ને તિથિ-હાનિ. વૃદ્ધિ-વિચારમાં લખ્યું છે કે—“ પ્રથમાં પૂર્ણિમાં પરિત્યજ્ય દ્વિતીયાં પૂર્ણિમાં મજઃ । ” ભાવાર્થ:— પહેલી પૂનમ છોડીને બીજી પૂનમે પૂનમનું કાર્ય કરો.

[૩૨]

સં. ૧૫૮૩ પૂ. આ. શ્રી આનન્દવિમલસૂરિ મહારાજે કરમાવેલા સાધુમર્યાદાપદ્ધતિમાં પણ લખ્યું છે: “ તિથિ વાધેઠ તિહાં એગ દિન વિગઈ ન વહિરવી ” (આમાં પણ બે આઠમ વગેરે મંજૂર રાખીને એક આઠમે વિગય ન વહોરવાનું કરમાવ્યું છે.)

[૩૩]

વિ. સં. ૧૬૨૬માં શ્રી શાન્તિસાગરજીના હેન્ડખીલમાં લખ્યું છે કે..... ‘ શ્રાવણ વદ ૧૩ બે મુકરર કરી; પ વાત ઘણા લોકોના સાંમઝવામાં આવી, તેથી વિસ્મય પામ્યા કે

આ અજુકતું ન કરવાનું કામ શું કર્યું કે ઉદીયાત ચઝ-
વશ લેાપી...' આ સાલમાં ભાદરવા સુદિ ૧ ની વૃદ્ધિ હતી. અને
ઉદય ચૌદશ ન જ ફેરવાય, એ સૂચનું.

[૩૪]

શ્રી હીરપ્રશ્ન પૃ. ૭૮-૭૯માં

પ્રશ્ન :— પञ्चमीतिथिखुटिता भवति तदा तत्तपः
कस्यांतिथौ? पूर्णिमायां च वृटितायां कुत्रेति ॥ ५ ॥ उत्तरम्—
अत्र पञ्चमीतिथिखुटिता भवति तदा तत्तपः पूर्वस्यां तिथौ
क्रियते। पूर्णिमायां च वृटितायां त्रयोदशी-चतुर्दश्योः क्रियते;
त्रयोदश्यां तु विस्मृतौ प्रतिपद्यपीति ॥ ५ ॥

પંચમી તિથિ ત્રુટેલી હોય ત્યારે તે તિથિ સંબંધી
તપ કઈ તિથિમાં કરાય છે? અને પૂર્ણિમા તૂટેલી હોય
તો કઈ તિથિમાં કરાય છે? એ પ્રશ્નના સમાધાનમાં જણાવે
છે કે—પંચમી તિથિ ત્રુટેલી હોય ત્યારે તેનો તપ પૂર્વ-
તિથિમાં કરાય છે. પૂર્ણિમા તૂટી હોય તો તેનો તપ તેરસ-
ચૌદશમાં કરાય છે. તેરસે વિસ્મરણ થયે છતે તો પડવાને
દિવસે પણ પૂર્ણિમાનો તપ કરી શકાય. ”

(ઉપર્યુક્ત અર્થમાં ક્ષય ને બદલે ક્ષય કરવાની ગંધ
સરખીયે નથી. પંચમીના ક્ષયે પંચમીને પૂર્વની આથમાં
ભેગીજ માની છે.)

શ્રી હીરપ્રશ્ન પૃ. ૪૫ માં

પ્રશ્ન :— ‘યદા ચતુર્દશ્યાં કલ્પો વાચ્યતે, અમાવાસ્યા-
દિવૃદ્ધૌ વા અમાવાસ્યાયાં પ્રતિપદિ વા કલ્પો વાચ્યતે તદાં
ષષ્ઠતપઃ ક્વ વિધેયમ્ ? ઉત્તરમ્ - યદા ચતુર્દશ્યાં કલ્પો
વાચ્યતે...’ इत्यत्र षष्ठतपोविधाने दिननैयस्य नास्तीति
यथारुचि तद्विधीयतामिति कोऽप्राग्रह ?’ ।

પ્રશ્ન : જ્યારે ચૌદશે કલ્પ વંચાય અથવા અમા-
વાસ્યાદિ તિથિની વૃદ્ધિમાં અમાવાસ્યાએ કિંવા પડવે કલ્પ
વંચાય ત્યારે છઠ્ઠો તપ કયે દિવસે કરવો ?

ઉત્તર : જ્યારે ચૌદશે કે અમાવાસ્યાદિએ કલ્પ
વંચાય ત્યારે છઠ્ઠુ તપ કરવામાં દિવસનું નિયતપણું નથી.
ઠીક લાગે તેમ કરો. એમાં આગ્રહ શો ? ”

આની મતલબ એ છે કે પર્યુષણ અઠ્ઠાઈ જે અગિ-
યારસથી બેસે તો તેરસ-ચૌદશે છઠ્ઠુ કરવો. જે બારસથી
બેસે તો ચૌદશ-અમાસે કરવો. અને અમાવાસ્યાદિ તિથિ
વૃદ્ધિમાં જે તેરસથી બેસે તો તેરસ-ચૌદશે કરવો.

પહેલી અમાસ ખાધાવાર ગણી, બીજી અમાસે કલ્પધરનો ઉપવાસ કરવો. આગ્રહ રાખવાનું કાંઈ કારણ નથી.

[૩૬]

શ્રી સાગરાનન્દસૂરિજીએ પણ આવાત કબૂલ રાખી છે. અને શ્રી સિદ્ધચક્ર વર્ષ ૧, અંક ૨૧, પૃ. ૫૦૭ માં નીચે પ્રમાણે ઉતારી છે—“ પંચુષણના કલ્પ સંબંધી છક્ર કરવામાં કોઈ પણ તિથિયોના નિયમને માટે આગ્રહ કરવો નહિ. અર્થાત્ જો ચૌદશો હોય તો પહેલી બીજી ચૌદશનો પણ છક્ર થાય, જો અમાવાસ્યા હોય તો તેરશ ચૌદશનો છક્ર થઈ, (પહેલી અમાવાસ્યાએ પારણું કરી) બીજી અમાવાસ્યાએ એકલો ઉપવાસ થાય, અને જો પડવા હોય તો પણ તેરસ-ચૌદશનો છક્ર થઈ અમાવાસ્યાએ પારણું આવી પહેલે પડવે એકલો ઉપવાસ થાય. ”

આ બધા પ્રમાણો નજર સન્મુખ રાખવાથી એ નિઃસં-
દ્ધ સિદ્ધ થઈ જાય છે કે ગમે તે પર્વતિથિની ક્ષય-
વૃદ્ધિ ટીપણામાં આવી હોય, તે તેમની તેમ જ રાખીને
આરાધનાની વ્યવસ્થા કરી દેવી જોઈએ. એને બદલે
બીજી તિથિઓની ક્ષયવૃદ્ધિ કરો તો (૧) મૃષાભાષણ

થાય છે, (૨) ઉદયતિથિ વિરાધાય છે. (૩)
તથા અપવે પર્વ થાય છે. (૪) આજ્ઞાલ
મિથ્યાત્વ, અને વિરાધનાના દોષો લાગે છે

જૈન જયતિ શાસનમ્ ॥

જૈન જગૃતિ લેખમાળામાં પ્રગટ થયેલાં પુર

- (૧) જગ રે જૈન સમાજ !
- (૨) આપણી દુર્દશા.
- (૩) તિથિ સંબંધી જાણવા જેવું.
- (૪) તિથિ અંગે તરખડાટ કેમ થયો ?
- (૫) હવે કરકું શું ?

પૂરેા સેટ મેળવવા ચાર આનાના પાં
સ્ટેમ્પ ખીડા.

: પ્રાપ્તિસ્થાન :

કાંતિલાલ માણેકલાલ શાહ
પાડાપોળ, અમદાવાદ.